

8. TH. REINACH, *La musique Grecque*, (Collection Payot), 1926.
9. [ΚΛΕΩΝΕΙΔΟΥ], *Εἰσαγωγή ἁρμονικὴ* Carlus Janus, *Musici scriptores Graeci*, 1895.
10. Plutarchi scripta moralia, FR. DÜBNER, ed. *Firmin Didot*, 1856.
11. CONST. MALTEZOS, *Sur les gammes diatoniques de la musique ecclésiastique grecque*, *Πρακτικά Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*, 4, 1929.
12. CONST. MALTEZOS, *Sur la théorie de la genèse des gammes diatoniques*, *Πρακτικά Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*, 1, 1926, p. 145.
13. *Recueil de constantes de la Société française de Physique* (tableau 164) P. VILLARD, *Gammes diatoniques majeures*.
14. Α. ΣΠΑΘΑΡΗ, *Στοιχεῖα Πειραματικῆς Φυσικῆς*, 1886.
15. Ἡ καθ' ἡμᾶς ἐκκλησιαστικὴ Μουσική. Ἐκθεσις τῆς Ἐπιτροπῆς πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἰωακείμ. Κωνσταντινούπολις, Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια, 1887, 1888.
16. ΑΡΙΣΤΕΙΔΟΥ ΚΟΪΝΤΙΑΝΟΥ, *Περὶ Μουσικῆς*. Ἐκδοσις M. Meibomius.
17. ΓΑΥΔΕΝΤΙΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ, Ἁρμονικὴ Εἰσαγωγή, Carolus Janus, *Musici scriptores Graeci*, 1895.
18. *Encyclopädie der Math. Wissenschaften*, I., I. A. Pringsheim, *Kettenbrüchen*, ὑποσημ. 370.

ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟΝ.—Ἡ ἐπιρροὴ τῶν συγχρόνων γεγονότων ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τοῦ διεθνοῦς δικαίου, ὑπὸ **N. Πολίτου**. Ἀνεκοινώθη ὑπὸ τοῦ κ. Γεωργίου Π. Οἰκονόμου.

Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι τὸ διεθνὲς δίκαιον διέρχεται σήμερον σοβαρὰν κρίσιν. Τοῦτο προκύπτει ἐκ πλείστων ὄσων ἐνδείξεων, οἷαι ἡ ἐξασθένεισις τοῦ κύρους τῶν διεθνῶν νομίμων, ἡ ἐλάττωσις τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὸν δοθέντα λόγον, ἡ παρακμὴ τῶν διεθνῶν θεσμῶν καί, ὅπερ ἀνησυχητικώτερον, ἡ σχετικὴ παραλυσία τῆς διεθνοῦς δικαιοσύνης. Ὅτε πρό τινων μηνῶν ἐξερράγη ἡ τόσον ἐπικίνδυνος διὰ τὴν εἰρήνην Γερμανο-τσεχοσλοβακικὴ διαφορά, οὐδεὶς ἐσκέφθη ὅτι ὄφειλεν αὕτη νὰ ὑποβληθῆ εἰς τὰς ὑπὸ τῆς ἐν ἰσχύϊ μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν συμβάσεως τοῦ 1925 προβλεπομένης εἰρηνικᾶς διαδικασίας. Ἐπίσης ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς περὶ τὰ τέλη τοῦ 1938 καταγγελίας ὑπὸ τῆς Ἰταλίας τῆς Γαλλο-Ἰταλικῆς συμφωνίας τοῦ 1935, ἡ προσφυγὴ εἰς τὸ Διεθνὲς Διαρκὲς Δικαστήριον τῆς Χάγης, ἣτις ἦτο νομικῶς δυνατὴ, δὲν ἐπραγματοποιήθη, διότι ὑπὸ τὰς παρούσας ψυχολογικὰς συνθήκας ἐκινδύνευε νὰ ἐκληφθῆ ὡς ἀστειότης.

Τὴν κρίσιν τοῦ διεθνοῦς δικαίου πιστοποιοῦσιν ἐπίσης αἱ ἀμφιβολίαι, οἱ ἐνδοιασμοὶ καὶ ἡ ψυχικὴ ταραχὴ πολυαρίθμων διεθνολόγων, οἵτινες καταβάλλουσι προσπαθείας πρὸς δικαιολογίαν τῶν συγχρόνων παραβιάσεων τῆς διεθνοῦς νομιμότητος καὶ πρὸς ἐπαναφορὰν τοῦ δόγματος τῆς ἀπολύτου κυριαρχίας καὶ οἵτινες θέτουσιν ἐνίοτε ἐν ἀμφιβόλῳ τὴν ὑπαρξίν τοῦ διεθνοῦς δικαίου καὶ ἀκόμη αὐτὸ τὸ δυνατόν νομικῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν κρατῶν.

Ἐνώπιον τῆς τοιαύτης κρίσεως τοῦ διεθνοῦς δικαίου ἐπιβάλλεται τὸ ἐρώτημα, ἐὰν πρόκειται περὶ προσωρινῆς διαταράξεως ἢ περὶ κυφορίας νέου διεθνοῦς καθεστῶτος.

Καὶ τὸ ἐρώτημα τοῦτο προκαλεῖ εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ ἐρευνητοῦ παραβολὴν μεταξὺ τῆς σημερινῆς ἐποχῆς καὶ τῆς ἐποχῆς τῶν μέσων τοῦ 17^{ου} αἰῶνος, ὅτε εἶχε θεσπισθῆ τὸ σύστημα διεθνοῦς δικαίου, ὅπερ ἴσχυσε μέχρι τοῦ παγκοσμίου πολέμου τοῦ 1914.

Δύο μεγάλα γεγονότα εἶχον σημειώσει τὸ τέλος τοῦ 15^{ου} αἰῶνος: ἡ ἀνακάλυψις τῆς ὁδοῦ τῶν Ἰνδιῶν διὰ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἑλπίδος καὶ κατόπιν ἡ ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικανικῆς ἡπείρου. Τὰ γεγονότα ταῦτα προὐκάλεσαν τὸν ἐπόμενον αἰῶνα ὑλικὴν ἀναγέννησιν ἐξ ἴσου σημαντικὴν πρὸς τὴν σύγχρονον ἀναγέννησιν ἐν τῷ πεδίῳ τῆς φιλολογίας καὶ τῆς τέχνης. Ὅδοι καὶ συστήματα ἄγνωστα ἠνοιχθήσαν εἰς τὸ ἐμπόριον, παμμέγιστα συμφέροντα μετετοπίσθησαν, καταστάσεις νέαι ἐδημιουργήθησαν εἰς βάρος τῶν προηγουμένων. Ἐξ ἄλλου ἡ ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας μετέβαλε τὴν ὄψιν τῶν δυτικῶν χωρῶν, αἵτινες, ἀφοῦ κατέκτησαν τὴν πολιτικὴν των ἀνεξαρτησίαν, ἀπέβλεψαν εἰς τὴν κατάκτησιν καὶ τῆς οικονομικῆς αὐτῶν αὐτοτελείας.

Ἐκ τῶν νέων τούτων τάσεων ἐγεννήθη νέον διεθνὲς δίκαιον, ὅπερ διεῖδεν ὁ Γρότιος ἀρχομένου τοῦ 17^{ου} αἰῶνος καὶ μετὰ τὸν τριακονταετῆ πόλεμον καθιέρωσαν αἱ συνθήκαι τοῦ 1648.

Αἱ ἐπελθοῦσαι εἰς τὰς διεθνεῖς σχέσεις μεταξὺ τοῦ τέλους τοῦ 15^{ου} καὶ τῶν μέσων τοῦ 17^{ου} αἰῶνος μεταβολαὶ εἶναι, ἐν τούτοις, λίαν μέτραι ἐν συγκρίσει πρὸς ἐκείνας, αἵτινες ἐπραγματοποιήθησαν ἀπὸ τινων δεκάδων ἐτῶν καὶ αἵτινες ἐξακολουθοῦσι νὰ ἀναπτύσσωνται ὑπὸ τὰ ὄμματα ἡμῶν.

Ἐκεῖνο, ὅπερ χαρακτηρίζει τὴν ἐποχὴν μας, εἶναι ἡ ἀναστάσις, τὴν ὁποίαν αὕτη ὑφίσταται, ἀναστάσις, ἣτις ἔσχεν ὡς ἀφετηρίαν τὴν κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18^{ου} αἰῶνος ἐμφάνισιν τῶν μηχανῶν. Ἀλλὰ δὲν ἤρξατο αὕτη ἐκτυλίσσουσα πλήρως τὰς συνεπείας τῆς, εἰμὴ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος, ἀκριβέστερον δὲ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ μεγάλου πολέμου. Εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἀναστάσις ἐκείνη ἢ ὁποία καλεῖται ἐνίοτε «βιομηχανικὴ ἐπανάστασις».

Τὸ φαινόμενον αὐτὸ ὠδήγησε τὴν ἀνθρωπότητα εἰς νέαν ἐποχὴν. Τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς ἐπελθούσης μεταβολῆς εἶναι ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι πλέον, ὡς ἄλλοτε, κύριος τῶν ἐργαλείων του, ἀλλὰ μετεβλήθη εἰς δοῦλον τῆς μηχανῆς. Ὁ ἐργάτης ἔπαυσε νὰ εἶναι ἐν εἶδος καλλιτέχνη καὶ περιέπεσεν εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ αὐτομάτου. Ἡ μηχανοποίησις ἐμείωσε τὴν ἀποστολὴν τοῦ ἀτόμου καὶ κατέστησεν ἀναγκαίαν ποιάν τινα συλλογικὴν ἐνέργειαν.

Νέα ἀνθρωπότης εὐρίσκεται ἐν τῷ διαμορφοῦσθαι. Ὁ ἄνθρωπος ἐξαρτᾶται ὀλιγώτερον ἐκ τῆς γῆς, αἱ τεχνικαὶ μέθοδοι ἐξελίσσονται ταχύτερον ἢ τὰ πνεύματα, συνέπεια δὲ τούτου εἶναι ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη νοοτροπία εὐρίσκεται ἐν ἐκτάκτῳ καθυστε-

ρήσει ἀπέναντι τῆς φορᾶς τῶν γεγονότων καὶ ὅτι ἡ ἡθικὴ πρόοδος ὑστερεῖ μεγάλως τῆς τεχνικῆς.

Οὕτω καθίσταται νοητὸν πῶς ἡ ἰσορροπία, ἐφ' ἧς ἡδραιούτο πρὸ τοῦ 1914 ἡ διεθνὴς ζωὴ, κατεστράφη ἀνεπανορθώτως καὶ διατι ἐν τῇ ἀναζητήσει νέας ἰσορροπίας οἱ λαοὶ ζῶσιν ἐν ἀναρχίᾳ καὶ ἀγωνίᾳ.

Ἐν τούτοις οὐδέποτε οἱ λαοὶ ὑπῆρξαν περισσότερον ἢ νῦν ἀλληλέγγυοι καὶ ἐν μείζονι ἐξαρτήσῃ ἀπ' ἀλλήλων. Ἀπὸ ἐνὸς περίπου αἰῶνος ἡ κατανομὴ τῆς ἐργασίας ἐπεξετάθη εἰς τὰς διεθνεῖς σχέσεις. Αὕτη, ὡς καὶ πᾶς ἄλλος οἰκονομικὸς νόμος, δὲν ἀνέμεινε τὴν συγκατάθεσιν τῶν ἀνθρώπων, ἵνα τοῖς ἐπιβληθῇ, ἐὰν δὲ οἱ ἄνθρωποι διὰ τῆς ἐκ μέρους τῶν ἐλλείψεως κατανοήσεως δυσχεραίνουσι τὴν ἐφαρμογὴν τῆς, ὑφίστανται ὡς τιμωρίαν τὴν ἐπαύξησιν τῶν βασάνων καὶ τῶν στενοχωριῶν τῶν.

Ὁ σύγχρονος κόσμος μᾶς παρέχει καθημερινῶς τὸ θέαμα τῆς τοιαύτης τιμωρίας καὶ τὸ παράδειγμα ὠρισμένων χωρῶν εἶναι, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης, ἐκτάκτως διδακτικόν. Ὁ φόβος ἢ ἡ ἐπιθυμία τοῦ πολέμου ἐξέθρεψαν τὸ λεγόμενον σύστημα τῆς «αὐταρκειᾶς», διὰ τοῦ ὁποίου διώκεται ἡ χίμαιρα τῆς πλήρους οἰκονομικῆς ἀνεξαρτησίας. Ἀποτελεῖ τοῦτο ἐνσυνείδητον καὶ ἐπίμονον ἐξέγερσιν κατὰ τοῦ νόμου τῆς ἀμοιβαίας ἐξαρτήσεως, τὴν ὁποίαν ἡ σύστασις τοῦ σημερινοῦ κόσμου ἐπιβάλλει εἰς τοὺς λαοὺς.

Ὅταν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν πάντα τὰ δεδομένα ταῦτα, πείθεται ὅτι ἡ κρίσις, τὴν ὁποίαν διέρχεται νῦν τὸ διεθνὲς δίκαιον, δὲν εἶναι παροδικὴ δοκιμασία. Ἡ προηγουμένη κατάστασις τῶν πραγμάτων παρῆλθεν ὀριστικῶς καὶ παριστάμεθα μάρτυρες τῆς δημιουργίας νέου νομικοῦ καθεστῶτος. Τὸ διεθνὲς δίκαιον εὐρίσκεται ἐν πλήρει μετασχηματισμῷ, διότι εἶναι ἡ εἰκὼν τῆς ζωῆς καὶ διότι ἡ διεθνὴς ζωὴ δὲν εἶναι πλέον, οὔτε ποτὲ θὰ δυνηθῇ νὰ εἶναι ὅ,τι ἦτο κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα.

Εἶναι βεβαίως πρόωρον νὰ προῖδῃ τις, ἔστω καὶ κατὰ προσέγγισιν, κατὰ ποίαν κατεύθυνσιν καὶ ἐν τίνι μέτρῳ θὰ τροποποιηθῇ τὸ διεθνὲς δίκαιον. Τοῦτο θέλει ἐξαρτηθῆ ἐκ πολλῶν μὴ δυναμένων νὰ προβλεφθῶσι περιπτώσεων. Τίς, ἐπὶ παραδείγματι, δύναται νὰ προσέπη ποία ἔσεται ἡ ἐνδεχομένη συνδιαλλαγὴ μεταξὺ τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν θεωριῶν, αἵτινες διαιροῦσι σήμερον τὰ ἔθνη;

Ἄλλ' ἐλλείψει προβλέψεων, ἡ παρατήρησις τῶν γεγονότων ἐπιτρέπει ἀπὸ τοῦδε τὴν διάκρισιν ὠρισμένων ἐνδείξεων, αἵτινες φαίνονται προωρισμένα νὰ διαχαράξωσι τὰς ὁδοὺς τοῦ μέλλοντος. Ἡ μελέτη αὐτῶν σαγηνεύει ἀπείρως τὸ πνεῦμα, διότι δὲν ἀφήνει μόνον νὰ διαφανῇ ποία ἔσεται ἡ τύχη τῆς ἀνθρωπότητος, ἀλλὰ καὶ ὀδηγεῖ, διὰ μέσου τῶν σημερινῶν ἀνησυχιῶν, εἰς σκέψεις ἐλπίδος καὶ παρηγορίας.

Μεταξὺ τῶν ἐνδείξεων περὶ τῆς μελλούσης ἐξελίξεως τοῦ διεθνοῦς δικαίου ὑπάρχουσι καὶ τινες, τῶν ὁποίων ἡ μορφή διαγράφεται ἤδη μεθ' ἱκανῆς ἀκριβείας. Αἱ

μᾶλλον χαρακτηριστικὰ τούτων εἶναι, κατ' ἐμέ, ὁ μετασχηματισμὸς τῆς φύσεως τοῦ πολέμου, ἡ μείωσις τῆς σημασίας, ἐν τῇ διεθνεῖ ζωῇ, τοῦ ἑδαφικοῦ στοιχείου καὶ ἡ ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως ἀνατίμησις τοῦ σεβασμοῦ τῆς νομιμότητος.

I.

Τὸ ὅτι ὁ πόλεμος, τοῦ ὁποίου ὁ κόσμος ὀλόκληρος φοβεῖται τὴν ἀπότομον ἐκρηξίν, μετέβαλε φύσιν οὐδεὶς ἀσφαλῶς σήμερον ἀγνοεῖ. Ἐκεῖνο ὅμως, ὕπερ ἐλάχιστοι ἀκόμη γνωρίζουσιν ἀρκούντως, εἶναι μέχρι ποίου σημείου οὗτος μετεσχηματίσθη.

Ἡ φύσις τοῦ πολέμου ἠδὲν ἔτι καὶ συγχρόνως κατέστη εἰς τὸ ἔπακρον περίπλοκος.

Ἀπὸ τοῦ Μεσαίωνος μέχρι τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἡ πολεμικὴ ἐνέργεια ἦτο ἀνατεθειμένη, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ κ. Ζὺλ Ρομαίν εἰς τὸ «Βερντέν», εἰς «ἐθνικὴν ἀντιπροσώπευσιν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον περιωρισμένην, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐκτεταμένην». Ὁ πόλεμος τοῦ 1914 ἦτο χρονολογικῶς ὁ πρῶτος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ κόσμου ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν βαρβάρων πόλεμος, κατὰ τὸν ὁποῖον λαοὶ ὀλόκληροι ἀντεμετώπισαν ἀλλήλους εἰς τὰ πεδία τῆς μάχης.

Ἐπὶ πλέον ὑπῆρχεν ἄλλοτε διακρίσις μεταξὺ πολεμιστῶν καὶ μὴ, μεταξὺ στρατοῦ καὶ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ, μετώπου καὶ ἐνδοχώρας. Τοῦ λοιποῦ ὁ πόλεμος περιλαμβάνει εἰς τὰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις πάσας κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τὰς τάξεις τοῦ πληθυσμοῦ, πάντα τὰ τμήματα τοῦ ἐδάφους. Δύναται δὲ μάλιστα νὰ λεχθῆ ὅτι ἐκεῖνοι, τῶν ὁποίων ἄλλοτε αἱ ἐχθροπραξίαι ἐφείδοντο, δηλονότι αἱ γυναῖκες, τὰ παιδιὰ καὶ οἱ γέροντες, εὐρίσκονται σήμερον, ἀπὸ τινος ἀπόψεως, περισσότερον ἐκτεθειμένοι ἢ οἱ μαχηταί.

Ὁ πόλεμος, συγχρόνως, κατέστη ἀπείρως πολὺπλοκος. Ἀπαιτεῖ ὄπλισμόν τόσον σημαντικόν καὶ καταβροχθίζει τοσαύτην ποσότητα πρώτων ὑλῶν, ὥστε ἡ χώρα, ἥτις προστρέχει εἰς αὐτόν, καταδικάζει ἑαυτὴν εἰς βεβαίαν καταστροφὴν. Ἄλλοτε ἡ δύναμις, τῆς ὁποίας ὁ πόλεμος εἶχεν ἀνάγκην, ἦτο ζωϊκὴ, σήμερον αὕτη εἶναι μηχανικὴ. Ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὰ συντάγματα μηχανοποιοῦνται καὶ αἱ μεραρχίαι θωρακίζονται. Ὁ πόλεμος ἔπαυσε νὰ εἶναι σύγκρουσις μαζῶν καὶ μέλλει νὰ καταστῇ σύγκρουσις ὑλικῶν. Οἱ στρατοὶ εἰσῆλθον εἰς νέαν περίοδον τῆς στρατιωτικῆς ἱστορίας, εἰς τὴν περίοδον τοῦ «κινήτηρος».

Οἱ εἰδήμονες ἀνέλαβον νὰ ὑπολογίσωσι τὰς ἀνάγκας τοῦ συγχρόνου πολέμου καὶ πολλὰ ἐμπεριστατωμένα μελέται, βασιζόμεναι ἐπὶ λεπτομερῶν στατιστικῶν τῶν κυριωτέρων στρατιωτικῶν κρατῶν, ἀφιερώθησαν εἰς τὸ θέμα τοῦτο ἀπὸ τινων ἐτῶν εἰς πλείστας χώρας. Ἡ φαντασία μένει κατὰπληκτος πρὸ τῶν συμπερασμάτων τῶν μελετῶν τούτων, τινὰ τῶν ὁποίων ἐκτίθενται κατωτέρω.

Δι' ἕκαστον στρατιώτην εἰς τὸ μέτωπον ὑπολογίζεται ὅτι πρὸς ἀνεφοδιασμόν

του εις ὄπλα καὶ πολυμεφόδια θὰ ἀπαιτηθῶσιν ἐν τῇ ἐνδοχώρᾳ 9-12 ἐργάται, ἀναλόγως ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ πολέμου ἀμυντικοῦ ἢ ἐπιθετικοῦ.

Ὁ στρατὸς τῆς ξηρᾶς Μεγάλης Δυνάμεως, ἐχούσης νὰ ὑπερασπίσῃ μέτωπον 800 χιλιομέτρων, οφείλει νὰ ἔχῃ εἰς τὴν διάθεσίν του, κατὰ τὴν ὡς ἄνω διάκρισιν, 400.000-800.000 αὐτοκίνητα καὶ θὰ χρειάζεται κατ' ἔτος:

100.000 - 200.000	μυδραλλιοβόλων
12.000 - 22.000	στοιχείων βαρέος πυροβολικοῦ
40.000	» ἐλαφροῦ πυροβολικοῦ
100.000	μυδραλλιοβόλων ἀντιαεροπορικῶν
100.000	προβολέων καὶ ἀκουστικῶν μηχανημάτων
12.000 - 60.000	βομβολόων
96.000	ἀρμάτων μάχης.

Ἡ ἀεροπορία Μεγάλης Δυνάμεως, ἐχούσης νὰ ὑπερασπίσῃ μέτωπον 1.000 χιλιομέτρων καὶ ἡ ἐνδοχώρα τῆς ὁποίας περιλαμβάνει πόλιν τεσσάρων ἑκατομμυρίων κατοίκων καὶ πλείστας ἄλλας μεγάλας καὶ μετρίας, θὰ ἔχῃ ἀνάγκην ἐτησίως 200.000 ἀεροπλάνων, ἐξ ὧν 60.000 καταδιωκτικά.

Δυσκόλως δύναται τις νὰ φαντασθῇ πόσον πλῆθος ἐργατικῶν χειρῶν, πολεμοφοδίων καὶ καυσίμων ὑλῶν αἱ ἀνάγκαι αὗται ἀντιπροσωπεύουσιν.

Κατὰ τοὺς ὑπάρχοντας ὑπολογισμούς, διὰ τοὺς στρατοὺς ξηρᾶς, θαλάσσης καὶ ἀέρος μιᾶς Μ. Δυνάμεως θὰ ἀπαιτηθῶσιν ἐτησίως:

30 - 40	ἑκατομύρια τόννων καυσίμων ὑλῶν καὶ
15 - 40	» » μετάλλων.

Αἱ καταπληκτικαὶ αὗται διαπιστώσεις ἄγουσιν εἰς ἀριθμὸν τινα πρακτικῶν συμπερασμάτων, ἐνθα, ὀπισθεν τῶν φυσικῶν αἰσθημάτων ἀγωνίας καὶ τρόμου, διαφαίνεται παρὰ ταῦτα ἀσθενὴς ἀκτις ἐλπίδος.

Πράγματι, ἐνώπιον τῆς ἀδηφαγίας τοῦ συγχρόνου πολέμου, ἄγεται τις νὰ σκεφθῇ ὅτι οὐδὲν κράτος δύναται πλέον νὰ ἀνταποκριθῇ αὐτὸ καὶ μόνον εἰς τὰς πολεμικὰς του ἀνάγκας.

Ἀκόμη ὀλιγώτερον δύναται τις νὰ κατανοήσῃ τὴν μετὰ ἓνα πόλεμον δι' οἰανδήποτε χώραν δυνατότητα διαφυγῆς ἐκ τῆς οἰκονομικῆς κοινωνικῆς καὶ δημογραφικῆς καταστροφῆς.

Τέλος δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς βέβαιον ὅτι πᾶς νέος μέγας πόλεμος θὰ ρίψῃ τὴν παγκοσμίαν οἰκονομίαν εἰς τὴν πλεόν βαθεῖαν καὶ τὴν πλεόν ἐπικίνδυνον ἀναστάτωσησιν.

Καταφαίνεται οὕτω, ὅτι διὰ πρώτην φορὰν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου ὁ πόλεμος οὐδεμίαν ἔχει δημιουργικὴν ἀρετὴν καὶ ὅτι οὐδεμίαν παρουσιάζει πρακτικὴν χρησιμότητα. Ὁ νικητῆς—ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι δύναται τοῦ λοιποῦ νὰ ὑπάρξῃ τοιοῦτός

τις ὑπὸ τὴν παλαιὰν σημασίαν τῆς λέξεως—οὐδ' ἐλάχιστον θὰ ἔχη νὰ ἀναμείνη ἐκ τοῦ πολέμου συμπλήρωμα δυνάμεως καὶ πλούτου. Οὐδεὶς ὕλικὸς σκοπὸς εἶναι ἱκανὸς νὰ ἰσοφαρίσῃ τὰς ἐκ γενικοῦ πολέμου καταστροφάς.

Ἐπὶ τὰς συνθήκας ταύτας εἶναι προφανὲς ὅτι ὁ πόλεμος κατέστη, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ πρωθυπουργοῦ κ. Νταλαντιέ, αὐτόχρημα *παρολογοισμός*.

Διὰ τοὺς λόγους τούτους ἅπαντες οἱ λαοί, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐξαιρέσεως, αἰσθάνονται βαθεῖαν διὰ τὸν πόλεμον ἀπέχθειαν. Ἐγένετο τοῦτο ἐκδηλον κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν δραματικῶν περιπετειῶν τοῦ τέλους τοῦ Σεπτεμβρίου 1938, ὅποτε ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς γῆς ὀμόθυμος κατὰ τῆς ἰδέας τοῦ πολέμου ἐσημειώθη ἐξέγερσις. Τὸ φαινόμενον τοῦτο παγκοίνου συγκινήσεως, συγκρινόμενον πρὸς τὴν σχετικὴν ἀδιαφορίαν τοῦ κόσμου κατὰ τὴν παραμονὴν τοῦ πολέμου τοῦ 1914, ἐπιτρέπει τὴν καταμέτρησιν τῆς ἐκτάσεως καὶ τῆς σημασίας τῆς ἐπελθούσης μεταβολῆς.

Ἡ ἀπέχθεια τοῦ πολέμου κατέστη τόσον ἰσχυρὰ καὶ τόσον γενική, ὥστε πάντες οἱ κυβερνῶντες εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ τὴν λάβωσιν ὑπὸ σημείωσιν, ἐκεῖνο δὲ τὸ ὅποιον τυγχάνει ἰδιαίτερος χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι εἰς ἀπάσας τὰς χώρας αὐτοὶ οὗτοι οἱ στρατιωτικοὶ ἀρχηγοὶ πρесеβύουσιν ὅτι «ὁ πόλεμος θὰ ἔδει νὰ παύσῃ ὑφιστάμενος ὡς μέσον διακκανοισμοῦ τῶν διεθνῶν διαφορῶν». «Ἐπερὰν τοῦ πολέμου, εἶπεν ὁ στρατάρχης Φὸς εἰς ἓνα τῶν τελευταίων λόγων του, ὑπάρχει ἡ εἰρήνη».

Οὕτω διαμορφοῦται νῦν μία ψυχικὴ κατάστασις, ἣτις θὰ ἀγάγῃ ἡμέραν τινὰ τὰς συνειδήσεις εἰς τὸ νὰ συνταυτίσωσι μετὰ τῆς ἰδίας ἀποδοκιμασίας τὸν ἐξωτερικὸν πόλεμον πρὸς τὸν ἐμφύλιον.

Ἄλλὰ συγχρόνως μὲ τὸν πόλεμον καὶ ἡ εἰρήνη μετέβαλε φύσιν. Τὸ «*si vis pacem, para bellum*» κατέστη ἐκ νέου ἐπίκαιρον. Διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τις τὴν εἰρήνην, διὰ νὰ συγκρατήσῃ τὰς πολεμικὰς διαθέσεις, ὀφείλει νὰ εἶναι ἰσχυρός. Εἰς τὰς εἰρηνικὰς χώρας οἱ στρατοὶ ἐμφανίζονται πλέον πολὺ περισσότερο ὡς ἐγγύησις τῆς εἰρήνης ἢ ὡς ὄργανον τοῦ πολέμου. Ὁ στρατιώτης ἔπαυσε νὰ εἶναι μονὰς καταστροφῆς καὶ κατέστη παράγων προστασίας τῆς ζωῆς.

Ἄλλοτε ἡ εἰρήνη ἦτο περίοδος ὀμαλῶν σχέσεων, ἀπηλλαγμένη ἀνησυχίας διὰ τὴν ἐπαύριον, περίοδος, καθ' ἣν ἡ χαρὰ τῆς ζωῆς ἦτο αἰσθητὴ εἰς ὅλας τὰς χώρας. Σήμερον ἡ εἰρήνη δὲν εἶναι εἰμὴ πολεμικὴ ἐπιφυλακὴ, κατάστασις ἐντάσεως, ἔνθα ὁ συμβολικὸς κλάδος ἐλαίας δὲν διαφαίνεται, κατὰ περίφημον ἔκφρασιν, εἰμὴ «ὑπερὰν δάσους αἰχμῶν ξιφολογχῶν».

Ἡ κατάστασις αὕτη θὰ διαρκέσῃ ἐφ' ὅσον αἱ διεθνεῖς σχέσεις δὲν στηρίζονται ἐπὶ στερεῶν βάσεων νέας ἰσορροπίας, ἀλλὰ δύναται νὰ θεωρηθῇ βέβαιον ὅτι θὰ τεθῇ μίαν ἡμέραν τέρμα εἰς αὐτήν, καθότι ὁ κόσμος ἐπιθυμεῖ ζωηρῶς τὴν ἐγκατάστασιν τοιαύτης ἰσορροπίας, ἣτις τῷ εἶναι ἀπαραίτητος.

II.

Ἵπάρχει πράγματι καὶ ἑτέρα ἔνδειξις καθ' ἣν τὰ ἔθνη, εἰς ἃ ὀλίγον κατ' ὀλίγον κλείονται αἱ ὁδοὶ τοῦ πολέμου, ἄγονται κατ' ἀνάγκην εἰς τὰς εἰρηνικὰς μεθόδους. Αὕτη δὲ εἶναι ἡ μείωσις τῆς σημασίας τοῦ ἑδαφικοῦ παράγοντος.

Ἐπὶ χιλιετηρίδας βάσις τῆς πολιτείας τῶν λαῶν ὑπῆρξε τὸ ἑδαφικὸν στοιχεῖον ὑπόλειμμα τῶν πρωτογόνων συνηθειῶν τῶν νομαδικῶν φυλῶν. Ἡ συνήθεια αὕτη διετηρήθη εἰς τοὺς λαοὺς τοὺς κατέχοντας μὴ εὐφορα ἐδάφη. Ἡ διὰ τοῦ πολέμου ἑδαφικὴ ἐπέκτασις ἦτο δι' αὐτοὺς ἡ μόνη ἀνταξία τοῦ ἀνθρώπου ἀπασχόλησις. Ἐν τῷ πνεύματι τῶν σκοπῶς τῆς ζωῆς δὲν ἦτο ἡ ὀργάνωσις, βελτίωσις καὶ ἀξιοποιήσις τοῦ ἐδάφους, ἀλλ' ἡ κατὰκτησις τῶν γειτονικῶν ἐδαφῶν. Εὐθύς ὡς ἡ αὐξήσις τοῦ πληθυσμοῦ προὐκάλει ἀνεπάρκειαν τροφίμων ἐνηργεῖτο ἐπιδρομή.

Παρὰ τὰς πραγματοποιηθεῖσας προόδους ἐν τῇ γεωργικῇ καὶ οἰκονομικῇ ὀργανώσει τῶν συγχρόνων χωρῶν, ἡ πατροπαράδοτος αὕτη συνήθεια διετηρήθη ἐπὶ μακρόν. Οἱ λαοὶ ἐπεδίωκον ἑδαφικὴν ἐπέκτασιν, οὐχὶ ἵνα πραγματοποιήσωσι τὴν ἐθνικὴν τῶν ἐνότητά, τοῦθ' ὅπερ ἦτο κατ' ἀρχὴν νόμιμον, ἀλλὰ μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ φθάσωσιν εἰς ἀνώτερον βαθμὸν πλοῦτου καὶ εὐπραγίας καὶ μὲ τὴν φιλοδοξίαν ἐπαυξήσεως τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ κύρους τῶν.

Ἄλλὰ μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου ἡ παράδοσις περιέπεσεν εἰς ἀχρηστίαν, διότι ὁ ἑδαφικὸς συντελεστὴς εὐρέθη ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὰς πραγματικὰς καταστάσεις τῆς ζωῆς, ἰδιαίτερος δὲ πρὸς τὴν οἰκονομικὴν σύνθεσιν τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς καὶ τὴν ἀνάπτυξιν προσωπικοῦ παράγοντος τῶν κρατῶν. Οὕτω, τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου, τὰ κράτη ἐγκατέλειψαν τὸ παλαιὸν σύστημα, ἐν τῇ πεποιθήσει ὅτι, ἀπὸ ἀπόψεως ἐθνικοῦ συμφέροντος, ἦτο τοῦτο τοῦ λοιποῦ περισσότερον βλαβερὸν ἢ χρήσιμον. Ἡ τάσις δὲ αὕτη ἤχθη μέχρι σημείου, ὥστε ἡ ἔμμηνη εἰς τὰς παλαιὰς συνηθείας νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀσθένεια, τὴν ὁποίαν ὁ Elisée Reclus ὠνόμασε «χιλιομετρίτιδα»

Δυστυχῶς ἅπαντα τὰ κράτη δὲν ἀπηλλάγησαν εἰσέτι τῆς ἀσθενείας ταύτης. Τινὰ τρέφοντα ἱμπεριαλιστικὰς φιλοδοξίας πιστεύουσι πάντοτε εἰς τὸ δυνατὸν τῆς ἱκανοποιήσεως αὐτῶν διὰ τῆς πολιτικῆς τῶν ἑδαφικῶν ἐπεκτάσεων. Τὰ κράτη ταῦτα δὲν ἀντιλαμβάνονται ἐπαρκῶς μέχρι ποίου σημείου αἱ δυνάμεις τοῦ συγχρόνου κόσμου ἐξανίστανται κατὰ τῶν τοιούτων φιλοδοξιῶν. Ἐπανειλημμένως ἡ ἱστορία ἀπέδειξε πόσον εἶναι μάταιον διὰ μίαν χώραν, οἷοσδήποτε καὶ ἂν εἶναι ὁ πλοῦτος καὶ ἡ δύναμις τῆς, νὰ ἀποβλέπη εἰς μόνιμον ὑπεροχὴν ἐπὶ τῶν ἄλλων. Συνεπῶς, τὸ ὄνειρον κυριαρχίας, ἔστω καὶ ἡπειρωτικῆς, οὐδὲ νοητὸν ἂν τυγχάνει πλέον.

Εἶναι ἐπίσης ματαία ἡ ἐν τῇ ἑδαφικῇ ἐπεκτάσει ἐπιδίωξις λύσεως τῶν οἰκονομικῶν καὶ δημογραφικῶν δυσχερειῶν. Αἱ δυσχέρειαι αὗται εἶναι ἀναμφισβήτητοι καὶ, ἐν τῷ γενικῷ συμφέροντι, εἶναι ἐπάναγκες νὰ ἐπιλυθῶσιν. Ἄλλὰ πρὸς τοῦτο ὀφείλει τις

νά ἀρχίσῃ ἀπὸ τὴν διαπίστωσιν ὅτι αἱ ἐν λόγῳ δυσχέρειαι ὀφείλονται ὀλιγώτερον εἰς τὴν σημερινὴν κατανομὴν τῶν ἐδαφῶν ἢ εἰς τὰ τελωνειακὰ δασμολόγια καὶ τοὺς δασμοὺς προτιμήσεως.

Ἄποτελεῖ κυριολεκτικῶς οἰκονομικὸν παραλογισμόν τὸ νὰ θέλῃ τις, ὅπως ἅπαντες οἱ ὕλικοι πόροι, οἱ ἀναγκαῖοι εἰς τὴν ζωὴν λαοῦ τινος, εὐρίσκωνται ὑπὸ τὸν ἀποκλειστικὸν αὐτοῦ ἔλεγχον. Ἡ θεραπεία τῆς σημερινῆς καταστάσεως δὲν δύναται ἐπωφελῶς νὰ ἀναζητηθῆ, εἰμὴ ἐν συστήματι ἐκμεταλλεύσεως καὶ κατανομῆς τῶν πρώτων ὑλῶν ὑπὸ τὸν κοινὸν ἔλεγχον τῶν παραγωγῶν καὶ τῶν κυριωτέρων καταναλωτῶν καί, συγχρόνως, ἐν παραλλήλῳ συστήματι πρακτικοῦ καὶ λογικοῦ διακανονισμοῦ τῶν μεταναστευτικῶν ρευμάτων.

Ὑπὸ τὸ αὐτὸ πρῖσμα θὰ ἔδει νὰ ἐξετασθῆ τὸ ἀποικιακὸν πρόβλημα. Τὸ νῦν σύστημα μονομεροῦς ἐκμεταλλεύσεως τῶν ἀποικιῶν θὰ ἠδύνατο ἐπωφελῶς νὰ ἀντικατασταθῆ δι' ὀργανώσεως ἐδαφῶν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον αὐτονόμων, ὑπὸ καθεστῶς διεθνοῦς ἐλέγχου καὶ συνεργασίας τῶν κυριωτέρων ἐνδιαφερομένων κρατῶν.

Ὁ ζωτικὸς χῶρος, τὸν ὁποῖον Δυνάμεις τινὲς ἀξιοῦσιν, ἀλλ' ὁ ὁποῖος, κατὰ βαθμοὺς διαφόρους, εἶναι ἀναγκαῖος εἰς ἀπάσας τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας, δὲν δύναται πλέον, εἰς τὸ σημερινὸν στάδιον τοῦ πολιτισμοῦ, νὰ εἶναι ἐδαφικός. Ὅφειλε νὰ εἶναι ἀποκλειστικῶς ἐμπορικὸς καὶ τὸ μόνον μέσον, ὅπως καταστῆ δυνατὸς, εἶναι ἡ παγκοσμία ἀνόρθωσις τῶν διεθνῶν συναλλαγῶν.

Λαμπρὸν παράδειγμα ἀποδεικνύον τὴν θέσιν ταύτην εἶναι ἡ Ἑλληνοτουρκικὴ φιλία, ἣτις πηγάζει ἀκριβῶς ἐκ τῆς πεποιθήσεως ὅτι ἐν τῇ ἐξωτερικῇ πολιτικῇ τῶν συγχρόνων κρατῶν ἡ ἀντίληψις τοῦ ἐδαφικοῦ στοιχείου εἶναι πλέον ἀπηρ-χαιωμένη.

Ὁ μεγαλοφυῆς ἰδρυτὴς τῆς νέας Τουρκίας, ὁ πρόεδρος Κεμάλ Ἀτατούρκ, ἔσχε τὴν σπανίαν ἀρετὴν — ὅπως ὁ κόμης Σφόρτζα διεπίστωσεν εἰς ἄρθρον του ἐν τῷ παρισινῷ τύπῳ — νὰ κατανοήσῃ ὅτι «αἱ ἐδαφικαὶ κατακτήσεις ἀντὶ νὰ ἀποτελῶσιν, ἅπασαι, πλεονέκτημα καταλήγουσι πολλάκις σὺν τῷ χρόνῳ εἰς τὸ νὰ παρασύρῳσι τὰ κράτη εἰς τὴν καταστροφὴν».

Ἀπὸ μέρους τῆς ἡ Ἑλληνικῆ Κυβέρνησις, διερμηνεύουσα βαθὺ καὶ ὁμόθυμον λαϊκὸν αἴσθημα, διεκήρυξεν ὅτι τὸ ἐθνικὸν συμφέρον καὶ τὸ ἐθνικὸν ἰδεῶδες δὲν δύνανται τοῦ λοιποῦ νὰ ἐξυπηρετηθῶσιν, εἰμὴ διὰ τῆς ἀναζήτησεως ἐντόνου πολιτισμοῦ καὶ οὐχὶ διὰ τῆς ματαίας ἐπιδιώξεως πολιτισμοῦ ἐξαπλώσεως.

Ὅταν, μετὰ δεκαετῆ μόλις πεῖραν, ἐξετάζῃ τις τὰ εὐεργετικὰ ἀποτελέσματα τῆς Ἑλληνοτουρκικῆς ταύτης πολιτικῆς, ὅχι μόνον διὰ τὰς δύο χώρας, ἀλλὰ καὶ δι' ἅπαντας τοὺς βαλκανικοὺς λαοὺς, δύναται νὰ παρουσιάσῃ ταύτην ὡς παράδειγμα, μὲ τὴν πεποιθήσιν ὅτι, ἐὰν ἠκολουθεῖτο αὕτη καὶ εἰς ἄλλας περιοχάς, ἡ Εὐρώπη δὲν

θὰ ἔβλεπε μόνον διασκεδαζομένας τὰς ἀπειλὰς πολέμου, ἀλλὰ καὶ θὰ ἐγνώριζεν, ὑπὸ τὸ ἔμβλημα τῆς συνεργασίας, νέαν περίοδον προόδου καὶ εὐημερίας.

III.

Δύναται δέ τις τοσούτω μᾶλλον βασίμως νὰ ἐλπίζῃ τοῦτο, ὅσω τὸ οἰκονομικὸν συμφέρον φαίνεται ὠθῶν τὰ ἔθνη εἰς τὸ νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν διεθνῆ νομιμότητα.

Πράγματι ἡ πεῖρα δεικνύει καθ' ἕκαστον ἔτος περισσότερον ὅτι εἰς ὃ σημεῖον ἔφθασαν αἱ διεθνεῖς σχέσεις, ὅσον ἀφορᾷ τὴν συχνότητα, τὸ περίπλοκον καὶ τὴν ἀλληλεξάρτησιν αὐτῶν, ἡ εὐημερία τῶν λαῶν δύναται κάλλιον νὰ ἐξασφαλισθῇ ἐν τῇ νομιμότητι ἢ ἐκτὸς αὐτῆς.

Εἶναι ἀκριβὲς ὅτι τὰ διδάγματα τῆς πείρας δὲν γίνονται εὐκόλως καταφανῆ καὶ δὲν ἐπιβάλλονται εὐθύς ἀμέσως μὲ τὴν αἴγλην τοῦ ἀδιαφιλονικήτου, διότι, ἵνα ἀνακαλύψῃ τις τὴν πραγματικότητα, πρέπει νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὴν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὸ πυκνὸν στρώμα ἀλληλοσυγκρουομένων κατ' ἐπίφασιν γεγονότων, ἅτινα ἀποκρύπτουσιν αὐτὴν ἀπὸ τὰ ἀνεπαρκῶς ἐξησηκημένα ὄμματα. Ἀπαιτεῖται πρὸς τοῦτο λεπτὴ ἐργασία, συνισταμένη εἰς τὴν παραβολὴν ἀφ' ἑνὸς μὲν τῆς δημιουργηθείσης διὰ παραβιάσεως τοῦ νόμου καταστάσεως καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς πλεονεκτημάτων καὶ μειονεκτημάτων, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῆς καταστάσεως, ἣτις, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν περιστάσεων, θὰ εἶχε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα δημιουργηθῆ διὰ τῆς εἰς τὰς νομίμους μεθόδους προσφυγῆς.

Δύναται τις νὰ ἀναφέρῃ ἱκανὰ παραδείγματα παρουσιασθέντα κατὰ τοὺς τελευταίους αὐτοὺς καιροὺς ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἀλλαχοῦ. Χωρὶς νὰ προβῇ τις εἰς τὴν κριτικὴν ἐξέτασιν αὐτῶν, ἡ ἀνάπτυξις τῆς ὁποίας θὰ ὠδήγῃ εἰς τὸ πεδίον τῆς ἐνεργοῦ πολιτικῆς, δύναται ἐν λίαν γενικαῖς γραμμαῖς νὰ διατυπώσῃ συλλογισμὸν, ὅστις θὰ ἤξιζε νὰ ἐξετασθῇ ἐν ἡρεμίᾳ ἐπὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ πεδίου.

Ἡ προσεκτικὴ ἀνάλυσις τῶν εἰρημένων παραδειγμάτων ἐπιτρέπει νὰ συλλάβῃ τις, εἰς τὰ διάφορα στάδια τῆς ἐξελίξεως αὐτῶν, τὰς συνεπειὰς τῆς παρεκκλίσεως ἀπὸ τῆς νομιμότητος. Ἡ ἀνάλυσις αὕτη ἄγει, ἐν κατακλειδί, δι' ἐκάστην περίπτωσιν, εἰς τὴν πεποίθησιν ὅτι, ἐὰν εἰς τὰ υἰοθετηθέντα βίαια μέτρα οἱ ἐνδιαφερόμενοι εἶχον τὴν φρόνησιν νὰ ὑποκαταστήσωσιν ἐγκαίρως τὰς εἰρηνικὰς διαδικασίας, θὰ εἶχον φθάσει εἰς ἀποτελέσματα, βεβαίως ὀλιγώτερον ταχέα, ἀλλ' ἐν τέλει πολὺ πλέον ἐπωφελῆ.

Ἐναντίον τῶν εἰρηνικῶν μεθόδων, οἱ ὀπαδοὶ τῶν βιαιῶν λύσεων διατυποῦσι πολλάκις ἀντίρρησην, διὰ τῆς ὁποίας νομίζουσιν ὅτι δύνανται νὰ καθησυχάσωσι τὴν συνείδησίν των καὶ νὰ δικαιολογήσωσι τὴν πρὸς τὴν βίαν λατρείαν των. Τὸ δίκαιον,

λέγουσιν, εἶναι στατικόν, ἐνῶ ἡ ζωὴ εἶναι δυναμική. Ἡ ζωὴ δὲν δύναται νὰ ἀφίση ἐαυτὴν νὰ ἀποστειρωθῆ ἀπὸ τὴν τυπικότητα τοῦ νόμου. Τὸ μέλλον τῶν Ἑθνῶν δὲν δύναται νὰ στηριχθῆ ἐπὶ τοῦ «σαθροῦ καὶ εὐμεταβλήτου ὡς ἡ ἄμμος» δικαίου.

Ἡ πρώτη ἀπάντησις εἰς τὴν ἀντίρρησην ταύτην εἶναι ὅτι καὶ ἡ ἰσχὺς εἶναι ἐπίσης σαθρὰ καὶ εὐμετάβλητος. Οἰανδήποτε καὶ ἂν καταβάλῃ τις προσπάθειαν, ἵνα καταστῆ ὁ ἰσχυρότερος, δὲν εἶναι βέβαιος ὅτι θὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ του καὶ, ἀκόμη ὀλιγώτερον, ὅτι θὰ διατηρήσῃ τὴν ὑπεροχὴν του. Ἐνῶ τὸ δίκαιον, ἐὰν εἶναι εὐθραυστον καὶ εὐμετάβλητον, εἶναι ἐπίσης οὐσιωδῶς πλαστικόν. Διὰ νὰ διατηρήσῃ δὲ τὴν ἀξίαν του, ὀφείλει νὰ εἶναι πιστὴ ἀναπαράστασις τῆς ζωῆς, νὰ μεταβάλληται μετ' αὐτῆς καὶ νὰ προσαρμόζῃται διαρκῶς ἐπ' αὐτῆς.

Τὸ τοῦ ἀρχαίου Ἡρακλείτου «πάντα ρεῖ» ἐφαρμόζεται μετὰ τῆς αὐτῆς δυνάμεως εἰς τὸ δίκαιον ὅπως καὶ εἰς τὴν ζωὴν, μία δὲ τῶν ἐπιτακτικωτέρων ἀξιώσεων τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ εἶναι, ὅπως αἱ ἀναπόφευκτοι μεταβολαὶ τοῦ δικαίου συντελούνται μᾶλλον προοδευτικῶς ἢ ἀποτόμως, μᾶλλον ἡπίως ἢ βιαίως, μᾶλλον δι' ἐξελίξεως ἢ δι' ἐπαναστάσεως. Οὕτω μόνον δύναται νὰ εἶναι πραγματικῶς χρήσιμοι καὶ ἀποτελεσματικά. Δι' ὃ καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῶν θεσμῶν τοῦ διεθνοῦς δικαίου ἔχει ἐξαιρετικὴν σημασίαν: ἡ δημιουργία προσηκουσῶν διαδικασιῶν διευκολύνει τὴν ὁμαλὴν προσαρμογὴν τοῦ δικαίου εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς ζωῆς.

Πρέπει νὰ προστεθῆ ὅτι, ἐὰν εἶναι σφαλερὸν νὰ πιστεύῃ τις εἰς τὴν ὑπεροχὴν τῶν βιαιῶν μεθόδων ἐπὶ τῶν εἰρηνικῶν, εἶναι ἐπίσης ἐσφαλμένον νὰ συμπεράνῃ, ἐκ τῶν προσφάτων καταφώρων παραβιάσεων τῆς νομιμότητος, ὅτι τὸ διεθνὲς δίκαιον εἶναι ἐφήμερον ἢ καὶ ἀνύπαρκτον, σκέψις, εἰς ἣν ἤχθησάν τινες βλέποντες τόσον συχνάκις συνθήκας καταρρακωμένας καὶ κράτη ἐξαλειφόμενα. Τὸ εὐθραυστον τῶν συμφώνων ὠδήγησεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ταῦτα ἀνήκουσι πλέον εἰς παρωχημένην περίοδον. Ἀλλὰ λησμονεῖται ὅτι, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι κλάδοι τοῦ δικαίου, τὸ διεθνὲς δίκαιον, ἵνα εἶναι πρακτικῶς ἐφαρμόσιμον, προϋποθέτει τὴν ὑπαρξιν ποιᾶς τινος τάξεως, τὴν διατήρησιν ποιᾶς τινος ἠθικῆς ἰσοροπίας, ἄνευ τῆς ὁποίας τὰ κράτη, ὅπως καὶ οἱ ἄνθρωποι εἰς τὰς ἐσωτερικὰς κοινωνίας, ἐπανέρχονται εἰς τὸν φυσικὸν νόμον τῆς ζωῶδους πάλης, τὴν ὁποίαν ὁ πολιτισμὸς ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐδάμασεν.

Κατὰ ταῦτα εἶναι ἀνακριβὲς τὸ λεγόμενον ὅτι ἡ πολιτικὴ τῶν συμφώνων ἀνήκει εἰς τὸ παρελθόν. Τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι ἡ πολιτικὴ αὕτη δὲν προσήκει, εἰμὴ εἰς ἐποχὴν ἰσοροπίας. Ἡ ἔλλειψις ἰσοροπίας σημειοῖ μεταβατικὴν περίοδον, ἐνθα μόνη τυγχάνει ὑπολογίσιμος ἡ ὄρατὴ κοινότης τῶν συμφερόντων. Εἶναι ἀκριβὲς ὅτι ἡ κοινότης τῶν συμφερόντων ἐξίηγεῖ πάντοτε τὸ ὑποχρεωτικὸν τῶν συμβάσεων, ἀλλ' ἐν ἐποχῇ κρίσεως δὲν εἶναι αὕτη ἀρκετὰ σταθερά, οὔτε ἀρκετὰ σαφής, ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς βάσις συμφωνιῶν μακρᾶς διάρκειας.

Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ἀπελλιζώμεθα διὰ τὸ διεθνὲς δίκαιον καί, συνεπῶς, διὰ τὸν πολιτισμὸν, εἰμὴ ἐάν, ἐνώπιον τῶν καταφώρων παραβιάσεων τῆς νομιμότητος, οἱ πεπολιτισμένοι λαοὶ ἔμενον ἀδιάφοροι. Εὐτυχῶς τοιοῦτόν τι δὲν συμβαίνει. Κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας, πρὸ τῆς ἀθετήσεως τοῦ δοθέντος λόγου, σφοδρὰ ἐν τῷ κόσμῳ ὀλοκλήρῳ καὶ σχεδὸν ὁμόθυμος ἐξεδηλώθη ἀντίδρασις, ἥτις ἀπετέλεσεν ἀντικείμενον ἐκπλήξεως διὰ τὰ ὑπεύθυνα κράτη.

Ἐκ τοῦ θεάματος τούτου, τὰ μέγιστα διδακτικῶς, δύο συνάγονται πορίσματα :

Πρῶτον, ὅτι τὰ κράτη, ὅπως καὶ οἱ ἄνθρωποι, σέβονται κατ' ἀρχὴν τὸν δοθέντα λόγον ὀλιγότερον ἐξ ἀρετῆς ἢ ἐκ συμφέροντος. Τηροῦσι τὸν λόγον των, ἔστω καὶ ἐπὶ ζημίᾳ τοῦ ἀμέσου συμφέροντος αὐτῶν, διὰ τὸν φόβον μεγαλυτέρας καὶ διαρκεστέρας ζημίας, δυναμένης νὰ προέλθῃ ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ ἐτέρου συμβαλλομένου χρήσεως ἀντιποίνων· ὁπόθεν τὸ ἀκόλουθον διττὸν συμπέρασμα : 1^{ον} ὅτι ἡ ἐντύπωσις ὅτι ὁ ἕτερος τῶν συμβαλλομένων, ἐξ ἀδιαφορίας, ἀδυναμίας ἢ δειλίας, δὲν θὰ ἀντιδράσῃ ἐπαρκῶς, παρακινεῖ εἰς ἀθέτησιν τοῦ δοθέντος λόγου καὶ 2^{ον} ὅτι, ἐὰν θέλῃ τις νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸν σεβασμὸν τῶν δικαιωμάτων του, ὀφείλει νὰ μὴ δώσῃ ποτὲ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι θὰ ἠνείχετο τὴν παραβίασιν αὐτῶν.

Τὸ ἕτερον δίδαγμα, τὸ πηγάζον ἐκ τῶν προσφάτων γεγονότων, εἶναι ὅτι ἡ ἐξέγεσις τῆς κοινῆς γνώμης ἐναντίον τῆς παραβιάσεως τοῦ δοθέντος λόγου ἀποδεικνύει ὅτι ὁ σεβασμὸς τῶν ὑποχρεώσεων ἀποτελεῖ δέσμευσιν ἐπιβληθεῖσαν ὑπὸ κανόνος τοῦ δικαίου βαθύτατα ἐρριζωμένου ἐν τῇ νομικῇ συνειδήσει τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου.

Ἡ διαπιστωθεῖσα ἀντίδρασις ἐναντίον τῶν παραβιάσεων τῆς νομιμότητος ἐπιτρέπει πᾶσαν ἀγαθὴν ἐλπίδα, διότι ἀποδεικνύει ὅτι ἡ διεθνὴς κοινωνία δὲν ἀποτελεῖ ὄργανισμὸν ἔτοιμον νὰ διαλυθῇ. Ἡ ἐξέγεσις αὐτῆς μαρτυρεῖ περὶ τῆς ζωτικότητος καὶ τῆς προσηλώσεως αὐτῆς εἰς τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τοῦ ἡμετέρου πολιτισμοῦ.

Εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῶν ἀρχῶν τούτων εὐρίσκεται ὁ σεβασμὸς τῶν διεθνῶν νομίμων. Ὡς εἶδομεν ἡ ζωὴ παρέχει πλείστας ὕσας ἐνδείξεις τῆς βαθμιαίας αὐτῶν ἀνατιμῆσεως :

Ὁ πόλεμος δὲν εἶναι πλέον ἱκανὸς νὰ προσπορίσῃ ὠφέλειάν τινα εἰς ἐκεῖνον, ὅστις θὰ διέπραττε τὸ ἔγκλημα νὰ τὸν προκαλέσῃ.

Τὸ ἔδαφικὸν δόγμα τῆς διεθνοῦς πολιτικῆς — μέσον ἐπιβολῆς καὶ ἡγεμονίας — εἶναι τοῦ λοιποῦ ἀντίληψις ἀπηρχαιωμένη.

Ἡ ἀθέτησις τοῦ δοθέντος λόγου δὲν δύναται πλέον νὰ συνεπιφέρῃ μακρὰς διαρκείας πλεονεκτήματα.

Ἐν τέλει, μόνος ὁ σεβασμὸς τῆς νομιμότητος ἐπιτρέπει εἰς τὰ ἔθνη νὰ διαφυλάξωσι τὰ συμφέροντα καὶ ἐξασφαλίσωσι τὴν εὐημερίαν των.

Εἶναι παρήγορος ἡ διαπίστωσις ὅτι ἐν μέσῳ τῆς μεστῆς κινδύνων καὶ ὀδυνηρᾶς

κρίσεως, τὴν ὁποίαν διέρχονται οἱ λαοί, ὅπως καὶ τὰ ἄτομα εἰς στιγμὰς ἀναρχίας καὶ ἀδικίας, ζητοῦσι καὶ οὗτοι νὰ διακρίνωσι τὸ δίκαιον, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ μόνον ἱκανὸν νὰ τοῖς ἐξασφαλίσῃ τὴν εἰρήνην ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ.

31 Ἰουλίου 1939.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΜΗ ΜΕΛΩΝ

Ὁ Καθηγητὴς καὶ Ἀκαδημαϊκὸς κ. **Κωνστ. Μ. Ράλλης**, καταθέτων εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν τὴν προκειμένην Ἀνακοίνωσιν τοῦ κ. Φιλίππου Ν. Γεωργιάδου, προέβη εἰς εὐρεῖαν ἀνάπτυξιν τοῦ περιεχομένου ταύτης, χαρακτηρίσας ἅμα αὐτὴν ὡς «ἐμβροιδῆ, πρωτότυπον καὶ καθ' ὄλου πολλοῦ λόγου ἀξίαν».

Ὁ Καθηγητὴς καὶ Ἀκαδημαϊκὸς κ. **Κ. Ἀμαντος** προσέθηκε, κατόπιν, τάδε:

«Ἡ Μελέτη τοῦ κ. Γεωργιάδου εἶναι καὶ ἀπὸ ἱστορικῆς ἀπόψεως ἐνδιαφέρουσα, καθ' ὅσον ἐρευνῶνται δι' αὐτῆς σημεῖα τινὰ ἧσσαν γνωστὰ τῆς βασιλείας Ἰσαακίου Β' τοῦ Ἀγγέλου, εὐστόχως δ' ἀναπτύσσονται αἱ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν σχέσεις καὶ διαθέσεις τοῦ μετρίου τούτου Αὐτοκράτορος».

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ.—Ἐπισκόπου μετὰθεσις ἐπὶ Ἰσαακίου Β' τοῦ Ἀγγέλου*, ὑπὸ **Φιλίππου Ν. Γεωργιάδου**. Ἀνεκοινώθη ὑπὸ κ. Κωνστ. Μ. Ράλλη (τῇ 15 Ἰουνίου 1939).

Α

Ἐν ἔτει 1186 ἐξεδόθη Πρόσταξις τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰσαακίου Β' τοῦ Ἀγγέλου (1185-1195) ἐπιτρέπουσα τὸν γάμον μεταξὺ τοῦ Καίσαρος Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ καὶ τῆς Εἰρήνης, ἀδελφῆς τοῦ Αὐτοκράτορος, εἰ καὶ συγγενῶν ζ' βαθμοῦ εἰς τὴν πлагίαν τὴν ἐξ αἵματος (συγγενείας) γραμμῆν¹. Ἡ «πρόσταξις» αὕτη δὲν ἠδύνατο, λόγῳ τοῦ περιεχομένου της, νὰ παρέλθῃ ἀπαρατήρητος. Τυφόντι, ἀπὸ μακροτάτων ἐτῶν, ἡ Ἐκκλησία εἶχε μοχθήσει ὅπως ἐπεκτείνῃ τὰ ἐκ τῆς συγγενείας κωλύματα γάμου μέχρι καὶ τοῦ ζ' βαθμοῦ, ἐπέτυχε δὲ τοῦτο ὀριστικῶς τῷ 1166². Ἡ ἡμερομηνία

* **Dr Juris PHILIPP N. GEORGIADIS.**—**Bischofsversetzung unter Isaak II Angelos.**

¹ Τὴν Πρόσταξιν τοῦ Ἰσαακίου περιέλαβεν ὁ Βαλαμῶν ἐν τοῖς Σχολίοις αὐτοῦ ὑπὸ τὸν Νομακά-
νονα τοῦ Φωτίου, τίτλ. ιγ' κεφ. β' (Σύνταγμα τῶν θεῶν καὶ ἱερῶν κανόνων, τόμ. Α'. σ. 291). Ἐκεῖθεν
ἐδημοσίευσαν ταύτην ὁ ΕΝ. BONEFIDIUS, ἐν «*Juris Orientalis libri III*» (1573), σ. 120, 121, ὁ
ZACHARIA V. LINGENTHAL, ἐν «*Jus Graeco-Romanum*», collat. IV, σ. 507, 508 (ὡς Nov. 84),
καὶ ἄλλοι. Βλ. καὶ Φ. Ν. ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ: «Τὸ ἐκ συγγενείας αἵματος ζ' βαθμοῦ κώλυμα γάμου καὶ
ἡ Πρόσταξις, ἔτους 1186, τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰσαακίου Β' τοῦ Ἀγγέλου» (Ἀθῆναι 1937), ὡς καὶ ΤΟΥ
ΙΔΙΟΥ: «Κωλύματα γάμου. Ἀνέκδοτον πρωτότυπον τῆς προστάξεως τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰσαακίου Β'».
Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, 1937, 12, σ. 510-517.

² Τὴν ἀπαγόρευσιν τελέσεως γάμου ἐν τῷ ζ' βαθμῷ ἐθέσπισε κατ' ἀρχὴν ὁ Πατριάρχης Ἀλέξιος